

R. T. 1931

CATOLICISMUL ȘI CULTURA MODERNĂ.

[Urmare].

§ 3. Catolicismul și mișcarea literar-artistică.

Literatura catolică, mai mult decât toată viața spirituală catolică, n'a putut rămânea neinfluențată de febra timpului postbelic. Poeții catolici, mai ales cei tineri, au fost cuprinși de-o nesiguranță lăuntrică și de-o căutare pripită de forme nouă. Leo Weismantel, un conducător al noiei orientări, declară odată [în Literarisches Echo, 15 Dec. 1922]: „Literatura catolică, care nu mai e astăzi desigur inferioară, ci stă la acelaș nivel și chiar la unul mai înalt ca literaturile altor sisteme culturale din cuprinsul poporului german, a fost prinsă și ea de pulsul timpului nostru bolnav, al zăpăcelii de azi, al nostalgiei noastre dureroase, al saturației de comoditatea burgheză, al voinții arzătoare de sacrificiu până la moarte — e un copil cuprins de friguri în brațele maicii Biserici”.¹

Tabloul acesta turbure îl oferă mai ales lirica, știut fiindcă ea e într'o mai mare măsură confesiune personală. Sensibilitatea sufletelor lirice a străbătut, sub influința evenimentelor neobișnuite, momente de-o exasperantă tensiune și firește că își caută o expresie nouă, străină de măsura și de formele de până acum, ba străină de chiar orice măsură și formă.

Din colecția „Der weisse Reiter” din 1920, în care sunt adunate contribuții de-ale lui Thrasolt, Weinrich, Max Fischer, Iosel Winckler etc., transpiră

¹ I. Overmans S. I. Vom „Weissen Reiter” bis zum Göttinger Musen-almanach. St. d. Z. Aug. 1923, pag. 377.

toată nesiguranța aceasta religioasă și o atmosferă de agitată sensualitate.

Ceeace blamează însă mai mult criticul Overmans în lirica acestei antologii e expresia voit încâlcită și dezechilibrată, retorica bombastică și aglomerația neordonată de imagini fără noimă, întreg acel cortegiu de elemente cari par'că n'au alt scop decât să înfrunte capricios toate legile limbii și-ale înțeleșului ei, aceea ce se cheamă adevărat expresionism. Overmans respinge argumentul expresionismului că el vrea să fie expresie a vieții sufletești și nu să țină seamă de forme tradiționale, că vrea să realizeze în poezie ceea ce a realizat gotica în arhitectură, cu întimpinarea că și gotica s'a dezvoltat treptat din formele arhitecturii romanice, ale cărei legi fundamentale le-a păstrat totdeauna. Criticul iezuit compară expresionismul mai degrabă cu barocul care a rupt, din pasiune lăuntrică, toate liniile clare, a nesocotit orice formă, ajungând prin aceasta să nu mai poată exprima sentimente adevărate, ci numai din cele bolnăvicioase, sau mai degrabă a devenit o simplă expresie bombastică, nepornită dintr'un sentiment real.

Cu bucurie semnala Overmans în 1923 că stadiul acesta a fost depășit și antologia „Göttinger Musenalmanach“ din 1922 se caracterizează prin seriozitate, măsură și apreciere a valorilor adevărate ale vieții. Unii vor să vadă în depărtarea de expresionism începutul unei noi clasică. Așa crede Herman Hefele, cunoscut pentru supraevaluarea formei obiective. Pentru el „omul romantic, orientat subiectiv, experiază cosmicul ca o simplă răsfrângere a valorilor și faptelor interne; el rapoartă cei în afară la internul său. Omul clasic, orientat obiectiv, experiază ceea ce-i mai adânc personal, sufletul și soarta lui sufletească, numai ca o asemănare a legalității eterne; el tinde dinlăuntru înafară și modelează într'un tablou obiectiv experiența subiectivă“.

¹ Art. cit. passim, vezi și Alois Stockman S. I., *Der Graubündnerdichter Maurus Carnot* St. d. Z. Febr. 1928, pg. 312.

„Concepția romantică înclină spre tot ce-i sufletesc, cea clasică spre tot ce se poate tălmăci corporal“. Voința spre forma clasică, reprimată continuu în epoca liberalismului, începe să câștige din nou preponderanța.¹

Martin Rockenbach vrea să exemplifice tendința spre o nouă clasică cu antologia pregătită de el „Rückkehr nach Orplid“.² În prefața acestei antologii are expresii de felul următor: „Noi tindem spre Orplid, spre țara formei pure, a formei ce se odihnește în sine“. „Noi nu mai vrem poeți cu suflet sfâșiat, cari în primul rând predică și abia în al doilea modelează. Noi nizuim perfecțiunea în lucrul mărginit pe pământ și în timp“. Nu mai puțin de 42 de poeți contribuiesc cu poezii și cu mici bucăți în proză în această antologie. Întâlnim între ei pe mulți din „Weisser Reiter“. Clasică lui Rockenbach e așa de largă încât poezii ei încap și în romantică, ba chiar și în expresionism. E de ajuns o mică veleitate spre formă definită, ca poeți de cele mai diferite concepții sociale, filozofice, de cele mai diferite naturi și preocupări, de cele mai nedomolite pasiuni să intre în clasică lui Rockenbach. Această largețea față de necatolici, dar și această concepție despre clasică, îi este imputată de grupul tradiționalist catolic dela revista „Der Gral“, condusă de Fr. Muckermann S. I. și la care a colaborat și Rockenbach înainte de-a se despărți A. Stockmann³ de ea. Stockmann crede că sunt prea puține perspective pentru o adevărată clasică. Timpul cu tendințele lui spre miraculos și spre cele oculte, spre misticism și religiozitate, cu multiplele crize cari excită nervozitatea și exasperează sensibilitatea, vorbește mai degrabă pentru romantică.⁴

¹ Das Wesen der Dichtung, Stuttgart 1923 după A. Stockmann, Auf dem wege zu einer neuen Klassik. St. d. Z. Dec. 1924, pg. 214 urm.

² Essen 1924. Orplid e numele unei țări imaginare în romanul lui Eduard Möricke: „Pictorul Nolten“.

³ ibid.

⁴ ibid.

Dar mișcarea dela „Orplid“ mai are și o altă însemnătate, cu mult mai mare decât cea a orientării spre o nouă clasică. Ea vrea să cultive arta pentru artă, spre deosebire de toate celelalte reviste literare catolice, cari apreciază operele literare mai mult „din punctul de vedere pedagogic, pastoral, sau al concepției despre lume“. Aceasta este cel puțin o părere foarte frecventă în cercurile culte catolice și o convingere fermă la cei mai mulți poeți și scriitori.¹ În nici un alt domeniu nu s'a manifestat atât de acut criza catolicismului, tensiunea dintre Biserica oficioasă sau ierarhia ei și dintre apărătorii unei mai largi autonomii a manifestărilor culturale, decât în domeniul literelor. Încă în „Weisser Reiter“ clericii sunt acuzați că „au păgubit enorm creștinismul“.² Mai categoric se manifestă această nemulțumire în volumul festiv dedicat preotului-poet Mumbauer în 1927, cu ocazia împlinirii a 60 ani, de către poeți și scriitori admiratori. Încă în introducerea A. F. Binz condamnă pe ceice mai cred „că pot promova ideea catolică în spiritul depășit al unei apologetici înguste, cu amenințări inquisitoriale și cu gesturi presumpțioase de dărâmator de idoli“. Acești păzitori ai tradiției nu fac decât rău Bisericii, care „niciodată nu trebuie identificată cu o perioadă din evoluția ei, atâta timp cât e Biserica lui Dumnezeu“. „Eram, declară Binz în numele generației tinere, prizonieri plini de-o nemărginită sete după *ceeace-i omenesc*. Nu voiam altceva decât să fim oameni între oameni. Și pentru acest ideal simplu și totuși mare luptăm încă și azi“. Într'o anchetă ce urmează în acelaș volum asupra situației în care se află literatura catolică de azi, majoritatea colaboratorilor denunță aceeaș inerție a cercurilor oficioase cari, sub pretextul că trăesc și luptă în numele lui Hristos, mențin catolicismul în exil, în ghetto față de

¹ Fr. Muckermann S. I. Zeitgemässe Literaturfragen, St. d. Z. Oct. 1926, pg. 65.

² Overmanns art. cit. pg. 378.

cultura timpului, deși afirmă că s'a reîntors din acel exil. Tensiunea aceasta dintre Biserică și cultură este simțită de cei mai mari scriitori catolici germani: de Iakob Kneip, de Weismantel, de Herwig. Primul a ținut tot în 1927 și o conferență la Koblenz, în care a scos în relief toate piedecile puse de cler literaturii catolice.¹ Fr. Muckermann găsește, se înțelege, cuvinte de apărare a clerului, și cere poeziei, ca pe lângă tot interesul ce trebuie să-l aibă față de orice manifestare de viață, să isvorască mai mult din concepția catolică despre lume.²

După războiu, cel puțin în Germania, acest lucru nu s'a realizat. Operile mai de seamă ale scriitorilor nu prezintă aproape nimic din caracterul specific catolicismului, iar cele cari au această tendință rămân de cele mai multe ori departe de cerințele artei.³

Dintre cele trei romane mai de seamă apărute în lagărul catolic: trilogia „Rita“ de dna Handel-Mazzetti, „Strâmtorații“ [Die Eingeengten] de Franz Herwig și „Grimmingtor“ de Paula Grogger,⁴ doar în primul dacă întâlnim un spirit atașat idealurilor catolice.⁵

În literatura dramatică se observă o depășire a contrastului naturalism [impresionism] — expresionism spre o formă care să le cuprindă pe amândouă, spre un așa numit sintetism. Autorii dramatici de azi fie că pornesc dela [naturalism] prelucrarea dramatică a cotidianului spre a se ridica într'o sferă în care se disolvă toate contrazicerile, fie că încep lupta în lumea ideilor [expresionism] căutându-i aplicație în datele vieții concrete.⁶ La a doua categorie

¹ Fr. Muckermann, Zur sogenannten katholischen Literaturkrise St. d. Z. Nov. 1927, pg. 119 urm.

² ibid. ³ ibid.

⁴ S. Stang, „Die Eingeengten“ und „Das Grimmingtor“ St. d. Z. Dec. 1927, pg. 213

⁵ S. Stang, Das Vermächtnis Ritas, St. d. Z. Apr. 1924, pg. 6 urm.

⁶ Așa socotește Hans Frauck în „Drama der Gegenwart“ după S. Stang, Von neuen Dramen St. d. Z. Nov. 1924, pg. 13; urm.

aparține scriitorul catolic Leo Weismantel.¹ O influință în sensul acestei armonizări a naturalismului și a expresionismului se așteaptă și dela creațiunile dramatice provenite din mișcarea tineretului.

Asociațiile de tineri se silesc afară de aceea să reînvie vechile reprezentări de mistere în Biserică în legătură cu alte ceremonii bisericești. De multeori acestor reprezentări le stă la bază numai o temă generală pe care o umplu de fiecare dată cei ce o interpretează, după calitățile personale și dispoziția momentului.²

Un loc cu mult mai important a dobândit catolicismul pe terenul literaturii în Franța. Încă dela începutul secolului nostru s'au produs o serie de conversiuni în lumea scriitorilor. Primii au fost Brunelière, Huysmans, Bourget. Până la războiu numărul lor a tot crescut. Mulți dintre ei au căzut pe front [Péguy, Psichari etc.]. După războiu întoarcerea aceasta spre catolicism a continuat. Scriitori iluștri ca Louis Bertrand, Francis Jammes, Paul Claudel, Henry Gheon, Paul Casin, René Bazin, Massis etc., filozofi ca Maritain, Chevalier propagă azi în scrierile lor idealurile catolice. În 1921 s'a ținut chiar un congres al scriitorilor catolici și de atunci în fiecare an. Tot atunci s'a hotărât ca scriitorii să fie convocați în fiecare an la câte o serie de exerciții spirituale.

Influința lor se arată și în teatru, pentru care scriu bucăți de inspirație religioasă. Gheon a reînviat în teatru misteriiile creștine, așa de iubite în evul mediu.³

Precum în literatură așa și în *domeniul artelor* propriu zis, câțiva ani după războiu a stăpânit aproape exclusiv expresionismul, apoi de prin anul 1925 se marchează o trecere leală spre o „nouă obiectivi-

¹ *ibid.* 140.

² *ibid.*

³ P. Doncoeur S. I. Die Gegenwartshoffnungen der Katholiken Frankreichs auf religiösen Gebiete St. d. Z. Iunie 1922, pg. 189—192.

tate" [Neue Sachlichkeit] sau „noua clasică”.¹ Kreitmaier, criticul de artă iezuit, caracterizează noua direcție, în opoziție cu expresionismul, care era strigăt, exasperare, îndoială și extaz, patimă și dinamică sufletească ce sfășia formele naturii spre a-și exprima starea lăuntrică agitată, ca tăcere, liniște, calm. Xilogravura „Maria”, a expresionistului Schmitt-Kottulff și chipul drăgălaș, de madonă, al lui Wilhelm Heise, sunt exemple grăitoare despre deosebirea amintită. „Natura moartă” expresionistă e răscolită de puteri ascunse; în direcția nouă totul e calm, o natură moartă în sens propriu. Expresionistul, zugrăvind orașul, învălmășa totul și căuta din oraș aspectele cele mai agitate, pe când „Strada de oraș mare” a lui Oskar Trepte e goală și tăcută.

Față de impresionism, arta cea nouă, deși e ca și aceea; îndreptată spre obiect, spre deosebire de subiectivismul expresionist, prezintă, deasemenea, note ce-o disting. Obiectul impresionistului nu era o simplă bucată din natură, ci una văzută printr'un temperament, în țesătura luminii și a atmosferei; de aceea multiplele nuanțe de culoare și acea notă de viu-tremurător în tablourile impresioniste. „Noua obiectivitate” exclude, dimpotrivă, toate efectele de lumină și de atmosferă. Obiectele stau în fața noastră direct și tăios, desbrăcate de vălul eteric, într'un spațiu gol de aer. Așa mai ales la Kanoldt și grupul său. Nuanțele de culori nu mai sunt căutate; un singur ton simplu e suficient. Liniile precise ale obiectului sunt lucrul de frunte.

Cu toate acestea noua artă nu coincide cu cea naturalistă. Noua obiectivitate nu se pierde așa de mult în amănunte. Ei îi ajunge obiectul în totalitate, pe care îl netezește, îl *calcă cu ferul*, spre a nu întuneca esențialul prin trăsături singulare. Aceasta-i un fel de stilizare. Iar unde sunt tendințe de stilizare, acolo

¹ „Neue Sachlichkeit” a fost la început titlul expoziției din Mannheim 1923, devenind pe urmă nume al întregii mișcări mai nouă. I. Kreitmaier, Der Barometerstand der Kunst St. d. Z. Sept. 1926 pg. 453 urm.

principiul naturalismului e frânt. Când arta cea nouă zugrăvește pomi, orânduiește frunzele în ordine ca soldații, pe când naturalismul le lăsa în desordine, cum le vedea.

Din aceste caracterizări prin contrast, rezultă întreg specificul artei nouă: o tendință spre obiectul pur, spre a-l surprinde în ce are esențial, nealterat de relațiile cu alte obiecte sau de condițiile de perspectivă; o tendință spre obiectul ce se odihnește în sine. Chiar când se redau grupuri, între figurile singuratice nu există nici o comunicare, ci fiecare trăiește în sine. Tendința aceasta spre obiectul pur, nealterat de influențe subiective, se vedește ca o paralelă la fenomenologia din filozofie.

Dar aceste obiecte cari ni se prezintă direct și în acelaș timp izolate în misterul vieții lor interne, trezesc în privitor un sentiment straniu de neliniște; îți pare că obiectele năvălesc pe tine cu tot ascunsul lor magic, nemai existând între tine și ele stratul de aer care să le rețină la distanță.¹

Catolicismul privește cu simpatie această nouă orientare artistică, bucurându-se mai ales că a fost depășit expresionismul față de care a avut o atitudine absolut critică pentru subiectivismul lui și pentru repudierea oricărei forme. El așteaptă dela redescoperirea naturii și a staticei, restabilirea legăturii dintre artă și popor, singura condiție care poate ajuta unei noi orientări artistice să pătrundă, cu creațiuni religioase, și în Biserică.² Un motiv mai mult pentru atitudinea sa binevoitoare, are catolicismul în faptul că noua artă urmărește o stilizare a obiectului singular, spre a-l ridica la rangul unui tip general, cerință necesară pentru icoanele destinate să permită fiecărui credincios să plaseze în liniile largi ale unei șeme generale reprezentarea care-i convine despre persoanele sfinte. Caracterul acesta de tip și statica sacrală au fost calitățile picturii

¹ I. Kreitmaier art. cit. *passim*.

² *ibid* pg. 466.

vechi bisericești și le-a menținut Biserica ortodoxă până azi, în arta bizantină, pe când în Apus dela Michel Angelo aceste lucruri nu s'au mai înțeles, iar Biserica trebuind să urmeze evoluției generale a deschis porțile picturii dinamice și naturaliste.¹

Dar, fie că elementele acestea, favorizate, ale noiei orientări sunt încă numai în faza tendințelor ce se degajează cu greu de motivele expresioniste sau fie că, chiar realizate aceste tendințe și principal apreciate de cunoscători, sunt considerate de popor ca inovații și refuzate, fapt e că după războiu nu s'a creat nimic prea remarcabil în arta religioasă și criticii catolici de artă vorbesc de o criză a artei creștine.² Deși nu e exclusă obișnuirea poporului cu produsele noiei arte, pentru că cu toate direcțiile noi s'a obișnuit pe încetul, totuși până azi, afară de mici excepții, în lupta încinsă între tendința de înnoire a artei religioase și cea tradiționalistă, biruitoare este cea din urmă. Copierea sclavică a creațiunilor vechi, mai ales ale celor din epoca naturalistă, e ușurată azi și de tehnica reproducerilor mecanice, prin ceace se înlătură și bruma de suflet și de originalitate ce s'ar mai putea pune în reproducerea cu mâna. Reproduserile acestea tehnice sunt apoi și cu mult mai ieftine ca lucrul artistului. Astfel ceice se adresează azi artistului s'au înpuținat, iar artistul pus în fața pretențiilor de a-și sacrifică idealul pe care-l urmărește în creațiile lui originale și de-a face operă de copiator, sau renunță la activitatea pe teren religios, sau își pierde personalitatea de artist.³

¹ Kreitmaier, *Konfessionelle Kunst* St. d. Z. Oct. 1922, pg. 61.

² Kreitmaier, *Die Krisis der christlichen Kunst*, St. d. Z. Febr. 1923, pg. 377 urm. Kreitmaier numește între pictorii catolici de azi, cari roușesc să creeze în spiritul timpului din izvorul tradiției, pe Karl Gaspar, Hermann Bantle și Felix Baumhauer. *Konf. Kunst*, pg. 64. În Franța se remarcă Maurice Denis, Desvallières, Reyre, C. Besnard, Sérusier etc., în Italia Micheletti, Mistruzzi, Attilio Selva, Kreitmaier, *Eine Ausstellung christlicher Kunst in Rom*. St. d. Z. Aug. 1925, pg. 393.

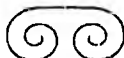
³ Kreitmaier, *Die Tragik des Christlichen Künstlers* St. d. Z. Iulie 1927, pg. 292 urm.

În *arhitectura* religioasă, mai puțin ca în pictură, și în sculptură, nu s'a produs nimic care să nu poată fi încadrat în stilurile tradiționale bisericești. Unele tendințe de-a aplica la arhitectura bisericească stilul clădirilor moderne, sunt reprobate. A. Perret a prezentat la expoziția de artă creștină a anului jubilar [1925] din Roma, un plan pentru o biserică din Nancy, care pare mai de grabă planul unei gări sau al altei clădiri industriale.¹

În *muzica bisericească* domnește o și mai puternică întoarcere la ce-i vechiu. Am văzut la mișcarea liturgică cât de multă atențiune se dă renașterii cântării gregoriane.

[Va urma]

Dr. D. STĂNILOAE.

¹ Kreitmaier, Eine Ausstellung etc.